SPIONDRABET I KONGELUNDEN

TEKST: MUSEUMSLEDER PÅ POLITIMUSEET, FREDERIK STRAND

FOTOS: POLITIMUSEET

I år er det 90 år siden, at en af de mest omdiskuterede og bestialske drabssager i dansk mellemkrigstid fandt sted. I 1936 blev Johannes Eltermann, medlem af det forbudte estiske kommunistparti, dræbt i et kolonihavehus i Kongelunden på Amager. Men hvorfor skulle han dø? Var han dobbeltagent? Og skete drabet på ordre fra Moskva?

Krigens tåge, sådan omtaler den tyske militærteoretiker, von Clausewitz, de uventede og uklare situationer, der præger en krigs slagmarker. Denne metafor kunne med lige så stor – om ikke større – ret bruges om spiontjenesternes gådefulde skyggekrig. Denne skyggekrig ramte de danske retssale med fuld kraft i marts 1943, da man skulle behandle en af de mest omdiskuterede og bestialske drabssager i dansk mellemkrigstid. Drabet havde angiveligt fundet sted i 1936 – for i dag 90 år siden. Anklageren, statsadvokat Haslund, skitserede under domsforhandlingerne sagen på følgende dramatiske facon: "De Forklaringer, som i de forløbne Dage er afgivet her for Retten opruller Billedet af en af de uhyggeligste og modbydeligste Forbrydelser i dansk Kriminalhistorie. En Mand er forsvundet, overfaldet og holdt fangen i halvanden Døgn, myrdet og totalt udslettet, uden at Omgivelserne havde den mindste Anelse derom, og først 6 Aar senere kommer Forbrydelsen for Dagens Lys".

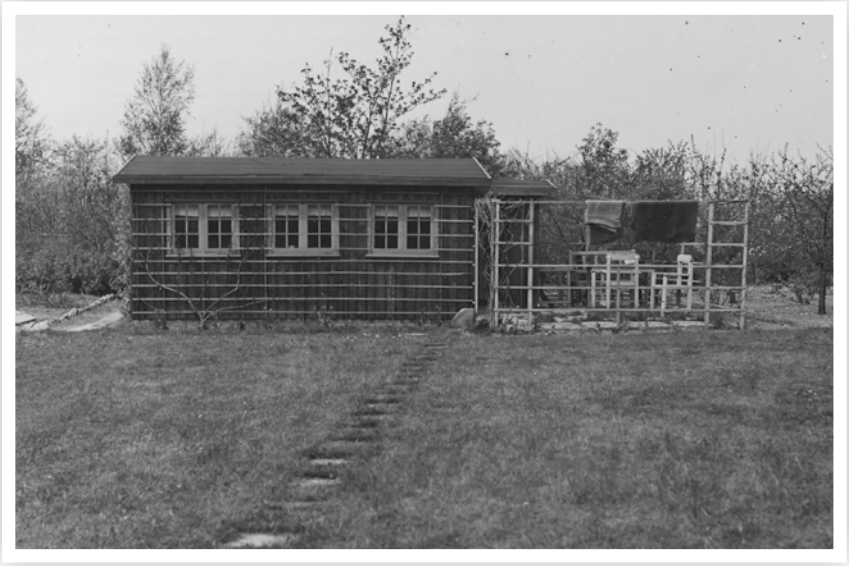

Kolonihavehuset hvor drabet på spionen Eltermann fandt sted.

Tre gerningsmænd

Hvad var det for en sag, statsadvokat Haslund i så dramatiske vendinger skitserede? Ja, det er faktisk ikke nemt at svare helt entydigt på, for den spektakulære drabssag er fuld af ubesvarede spørgsmål og løse ender. Fast står det dog, at sagen er viklet ind i 1930ernes voldsomme og blodige forandringer, der ledte frem mod 2. Verdenskrig – og indebar en øget spionageaktivitet, der også ramte Danmark. Vi kan også udpege tre gerningsmænd og et offer – nemlig drabets primus motor, Johannes Meerits, hvis dæknavn var Looring, Karl Säre og August Vakepea. Offeret var en Johannes Eltermann. Alle – både offer og gerningsmænd – var medlemmer af det forbudte estiske kommunistparti og tilknyttet Komintern, der arbejdede for sovjetiske interesser i udlandet. Læs; spionerede og udførte anden form for undergravende virksomhed.

Bedøvet og kvalt

Drabet er forholdsvis veldokumenteret gennem afhøringer af gerningsmændene, om end enkelte centrale detaljer er omdiskuterede. I slutningen af februar 1936 lokkedes Eltermann til et kolonihavehus på Birkevej 32 i Haveforeningen Søvang ved Kongelunden på Amager. Eltermann blev først forsøgt bedøvet med akvavit indeholdende en form for sovemiddel, som han sad og drak med Vakapea. Det var dog øjensynligt vanskeligt at bedøve Eltermann, da han var en stor mand og tilsyneladende kunne tåle meget spiritus.

Senere ankom Meerits og Säre, men kunne til deres fortrydelse erfare, at Vakapea næsten var mere påvirket end Eltermann. Meerits gav nu Säre besked på at få Eltermann ind i kolonihavehusets stue, så de kunne gøre kort proces og slå ham ihjel. Det lykkedes da også ved et påskud at få Eltermann ind i stuen, hvor mændene kastede sig over ham. De var bevæbnet med reb og knive og fik væltet den store mand om på gulvet, hvor de i fællesskab holdt hans arme og fik ham bundet. Senere gav de ham nogle bedøvende indsprøjtninger og kvalte ham. Herpå blev liget begravet under gulvet i kolonihavehusets udhus.

Tilintetgør alle spor

Nogle dage senere rejste Meerits til Moskva, hvor han af Kominternledelsen fik besked på at tilintetgøre alle spor, da drabet kunne "skade Kommunismens Sag i Danmark".

Ved sin tilbagekomst til Danmark sørgede Meerits for, at liget blev gravet op og opløst i ætsnatron. Remedierne til opløsningen af liget talte blandt andet et badekar, en emaljespand og en gryde, som blev gemt i hullet under udhuset, hvor Eltermann tidligere havde været begravet. Uden for kolonihavehuset fandt man senere en nedgravet gryde, hvori der lå materiale, som mentes at stamme fra et menneske. De knoglerester, der ikke kunne opløses, blev skaffet af vejen af Meerits, som smed dem i Store Hulsø i Frederiksdal Skov.

Det ukendte drab

Det helt store uafklarede spørgsmål er dog: Hvorfor skulle Eltermann dø?

I besvarelsen af dette spørgsmål bevæger vi os ud på sandhedens tynde is og ind i historiens uklare malstrøm. Først er det vigtigt at slå fast, at ingen inden for det danske politi havde den mindste mistanke om, at der i 1936 var begået et drab i kolonihavehuset i Haveforeningen Søvang. Det kom først frem flere år senere, da en af gerningsmændene, nemlig Karl Säre, blev anholdt af de tyske besættelsestropper i Letland og tilstod drabet under Gestapos tortur.

Tilståelsen betød, at han blev →

Den opgravede jerngryde med det, der formodedes at være menneskerester – nærmere bestemt rester af den opløste Eltermann.

overført til det besatte Danmark og her afhørt af det københavnske Opdagelsespoliti. Meerits blev anholdt, mens Vakapea ikke lod sig opstøve. Meerits hævdede, at Vakapea var rejst til Spanien for at deltage i borgerkrigen. Her er han formentlig omkommet.

Chok og smædekampagne

For de danske myndigheder var afsløringen af drabet en overraskelse og et chok. For dansk politi var slet ikke klar over omfanget af sovjetiske spionage i mellemkrigstidens Danmark. Men hvad var så motivationen for at likvidere Eltermann, hvilken type af spiondrab var der egentlig tale om?

I første omgang stod det klart, at det kommunistiske Arbejderbladet efter drabet hævdede, at Eltermann havde forladt Danmark, og dertil lagde bladet afstand til Eltermann ved at udråbe ham som estisk fascist og nazispion – samt homoseksuel og sadist med flere mord på samvittigheden. Det bør i øvrigt bemærkes, at Eltermann ikke var hvem som helst, men en del af det estiske kommunistpartis centralkomité, havde gennemgået den specielle Komintern-skole og var i tjeneste hos GPU – forløberen for KGB.

Hvad angår Arbejderbladets anklager om sadisme, homoseksualitet og drab peger det mest på en klassisk smædekampagne, men ser vi på udviklingen i Estland, er beskyldningen om estisk spionage og fascisme imidlertid ikke helt hen i vejret. Fra midten af 1930erne var Estland nemlig gledet længere og længere ind i det fascistiske diktatur under ledelse af Konstantin Päts, og man kan meget vel forestille sig, at det stærkt anti-kommunistiske regime har søgt at hverve Komintern-folk som dobbeltagenter med henblik på at optrevle det hemmelige sovjetiske spionagenetværk i Baltikum og Skandinavien. Hvis dette har været tilfældet, var drabet på Eltermann et "clean cut", idet hans dobbeltagentvirksomhed måtte stoppes, inden han kompromitterede hele Kominterns spionnetværk i Danmark.

Kup mod Stalin

I afhøringsrapporter påstod Meerits dog, at drabet var et rent internt opgør i det sovjetiske magtapparat, idet han tilhørte en fraktion af det kommunistiske parti, Højreoppositionen, der søgte at vælte Stalin. I Danmark arbejdede Meerits, efter eget udsagn, kun proforma for Komintern, i virkeligheden søgte han at undergrave Stalinregimet ved at forsyne alle socialistiske blade uden for Rusland med oplysninger om terrorregimet i Rusland.

Eltermann var imidlertid kommet på sporet af Højreoppositionens modstandsaktivitet, og Meerits frygtede, at han ville lade denne viden tilflyde Stalins sikkerhedsapparat i Moskva med katastrofale konsekvenser til følge for ham og Højreoppositionen. Eltermann måtte derfor uskadeliggøres ved enten at stemples som upålidelig i Moskvas øjne – eller likvideres. Meerits var tvunget til at gøre det sidste, da Eltermann nægtede at underskrive en erklæring om dobbeltagentvirksomhed, som Meerits hævdede at have forelagt Eltermann i kolonihavehuset.

Säre kom dog ikke ind på et sådant handlingsforløb – og Opdagelsespolitiet vurderede generelt Säre som pålidelig, idet hans forklaringer i det store og hele passede, når de blev efterprøvet.

Dog bør man være opmærksom på, at der godt kan have været nogen sandhed i Meerits forklaringer. I midten af 1930erne havde Stalin nemlig indledt sine omfattende udrensninger af politiske modstandere. Udrensningerne blev mere og mere paranoide og ramte ikke kun politiske modstandere inden for Sovjetunionens grænser, men også samarbejdspartnere i udlandet.

Måske det derfor også var sandt, når Meerits hævdede, at Eltermann døde med et "Leve Stalin" på sine læber – Kominterns agent har simpelthen været tro til det sidste.

Udleveret og henrettet

I den efterfølgende retssag blev Meerits idømt livsvarigt fængsel for drabet på Eltermann. Dommen blev – efter at Meerits senere trak sin tilståelse tilbage – i 1947 ændret til 16 års fængsel. Säre blev sendt tilbage til Tyskland, hvor han forsvandt.

Den 16. marts 1949 blev Meerits udvekslet med den danske eventyrer og modstandskæmper Haakon Dahl, der var blevet indsat i en sovjetisk fangelejr, efter han havde søgt at krydse den russiske grænse for at melde sig til engelsk krigstjeneste.

Efter sin udlevering til Sovjetunionen blev Meerits i de sidste måneder af Stalins regime anklaget for spionage og henrettet.

Spionopgøret i kolonihavehuset på Amager fortærede alle sine deltagere. Hvilke motiver der reelt lå bag danmarkshistoriens eneste kendte drab på en sovjetisk agent, når vi formentlig aldrig endeligt til bunds i. ■